

15. Адорно Т. Воспитание после Освенцима. *Новое время*. 1993. № 5. С. 56–59.
16. Mitscherlich A. Die Unfähigkeit zu trauern. München, 1967. 371 p.
17. Troebst S. Europäisierung der Vertreibungserinnerung? Eine deutsch-polnische Chronique scandaleuse 2002–2008. Verflochtene Erinnerungen. Polen und seine Nachbarn im 19. und 20. Jahrhundert. Köln etc., 2009.
18. Підручник з історії: проблеми толерантності: Методичний посібник для авторів та редакторів видавництв. Чернівці: Букрек, 2012. 128 с.
19. Спільний підручник із історії таки можливий. URL: <http://litakcent.com/2011/12/27/spilnyj-pidruchnyk-iz-istoriji-taky-mozhlyvyj/print/>
20. Спільний підручник із історії таки можливий. URL: <http://litakcent.com/2011/12/27/spilnyj-pidruchnyk-iz-istoriji-taky-mozhlyvyj/print/>
21. Maier R. Ukrainische Geschichtsschulbücher zur Weltgeschichte im zwanzigsten Jahrhundert. *Georg-Eckert-Institut für internationale Schulbuchforschung. Informationen*. 2003. Nr. 46. Dezember. S. 7.
22. Тимофейчев Алексей. Немцы и поляки пишут общий учебник истории URL: http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/hi/russian/international/newsid_7265000/7265228.stm
23. Ruchniewicz M., Ruchniewicz K., Weger T., Wóycicki K. Zrozumiec historię – kształtować przyszłość. Stosunki polsko-niemieckie w latach 1933–1949. Materiały pomocnicze do historii. Wrocław-Drezno: GAJT, 2007. 270 s.
24. Польско-немецкий учебник истории, 28 марта 2012 Deutsche Welle (DW). URL: <http://ursa-tm.ru/forum/index.php?/topic/30715>
25. Копосов Н. Политика памяти и мемориальные законы. URL: <http://gefter.ru/archive/3302>

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ УКРАЇНЦІВ ТА ПОЛЯКІВ: ПОШУК ШЛЯХІВ ПРИМИРЕННЯ ЧИ ПРИВІД ДО КОНФЛІКТУ?

Стрільчук Людмила

The article focuses on the influence of the historical memory of the ukrainian and polish societies on the modern interstate relations of the neighbouring countries. Judging by the quarter century long history of the bilateral relations between Ukraine and Poland international conflicts of the past, negative social and historical stereotypes, non-agreement of the difficult pages of the common history can significantly influence on the international relations and as a result on the humanitarian sphere of the state.

Key words: *historical memory, scientific discourse, interstate relations, international conflicts, social and historical stereotypes, Ukraine, Republic of Poland.*

У посткомуністичних країнах ЦСЄ, у тому числі в Республіці Польща та Україні, дискурс стосовно історичної пам'яті є надзвичайно актуальним, що перетворює його на чинник, який напряду впливає на життя суспільств та, великою мірою, визначає характер політичних процесів. Системні трансформації останніх десятиліть докорінно змінили акценти у підходах до розуміння та вивчення історичної минувшини у країнах, що були тісно пов'язані спільним комуністичним минулим. То ж, на повістці денній новопосталих Польщі та України особливої актуальності набули питання вивчення спільної історії держав і націй, формування спільної колективної пам'яті, конструювання нових схем національної ідентичності.

Слід визнати, що на момент постановня незалежних Польщі та України рівень патріотизму був досить низьким. Історичні пам'ятні місця, які мали б стати фундаментом формування нової ідентичності чи національної спільності, або замовчувалися, або взагалі були невідомі. Така, фактична, відсутність національної колективної пам'яті – пов'язана з радянським етапом історичного розвитку. Тому логічно, що в національному середовищі як українців, так і поляків розвивалося сильне, іноді, навіть, гіпертрофоване прагнення дати відповіді на багато складних питань історичного минулого, багато у чому спільного для українців та поляків. Адже, можна з впевненістю стверджувати, що за будь-яких обставин ні українська, ні польська нації не розвивалися без взаємного впливу, відірвано чи окремо. Два сусідні народи тісно пов'язані багатовіковою історією сусідства, яка гучним відголосом нагадує про себе крізь століття [7, 64].

Не секрет, що спільні сторінки історії (і далеко не завжди найкращі міжнаціональні взаємини) досить часто стають наріжним каменем в українсько-польських стосунках. І це не випадково, адже Україну та Польщу пов'язує майже 700-літнє спільне минуле, впродовж якого обидва народи пережили як періоди добросусідства, так і багатьох непорозумінь, відкритої ворожнечі, конфліктів. Тривалий час обидва народи перебували у складі одних і тих самих держав: Першої та Другої Речі Посполитої, Австро-Угорської та Російської імперій. Українці та поляки зазнали жорстокого міжнаціонального протистояння в роки Другої світової війни, випробували на собі будівництво соціалізму, складнощі тоталітаризму, кризу розпаду комуністичної системи, пошук нової моделі постсоціалістичного розвитку [8, 10–11].

Усе це разом узятє в певні історичні періоди об'єднувало і у той же час роз'єднувало українців та поляків. Спільна історична спадщина, у кожного своя національна історична пам'ять породили чимало суспільно-історичних стереотипів і міфів, які досить потужно впливали і до сьогодні продовжують впливати на двосторонні взаємини. Історичний дискурс між сусідніми Україною та Польщею в останні роки переконливо

свідчить про те, що історична пам'ять суспільств, державна політика щодо національної історичної пам'яті є потужним і дієвим механізмом, який здатен впливати на політичні, міжнаціональні, врешті, міжлюдські відносини. І, як продемонстрував, знову ж таки, нещодавній досвід міждержавних взаємин, історична пам'ять може слугувати засобом до примирення, або ж приводом до конфлікту. А все тому, що сучасні українсько-польські стосунки, на жаль, ще не до кінця змогли здолати і відкинути усі негативні стереотипи у свідомості двох народів. Головні причини цього, на нашу думку, полягають у такому:

- доволі важко переламати закоренілий у свідомості старшого покоління синдром упередженості, на це потрібно тривалий час, іноді навіть зміни поколінь;

- усталений негативний стереотип українця в Польщі підтримується різноманітними екстреміськими та націоналістичними групами і (окремими) публікаціями у пресі. Прикладом може слугувати діяльність «кресових» організацій в Перемишлі;

- існує певна недовіра щодо доброї волі іншої сторони у зміцненні співробітництва та дружніх відносин;

- для поляків прослідковується брак економічної та культурної привабливості України. РП ніколи не розглядала Україну як фінансового чи технологічного партнера, радше всі сподівання Польщі були спрямовані в західному напрямку;

- політичні заяви польської політичної еліти 2013–2016 років зацентрували увагу на проблемах спільної українсько-польської історії, загостривши історичні акценти польського суспільства на конфліктних моментах минувшини, зокрема, подіях Другої світової війни на Волині [7, 65].

Для ілюстрації проблем історичної пам'яті у сучасних українсько-польських взаєминах більш детально зупинимося на останній тезі, тим більше, що саме нещодавні акценти зроблені польською політичною елітою, великою мірою вплинули на зміну суспільної думки поляків щодо східних сусідів – українців.

В історію українсько-польського пам'яттєвого дискурсу липень 2016 р. увійде розмежувальним каменем незгод, розбитих сподівань, обнуливши чвертьстолітній діалог інтелектуальної та політичної еліти двох країн. 22 липня Сейм Республіки Польща проголосував за резолюцію «Про встановлення 11 липня Днем пам'яті поляків, жертв геноциду, вчиненого ОУН-УПА». Ця ухвала Сейму не просто перекреслила усі напрацювання науковців та політичних еліт двох країн за чверть століття, а змусила українських істориків констатувати поразку у двосторонньому діалозі. Як заявив Ярослав Грицак в інтерв'ю одному із інтернет-видань: «... маю визнати: після бійки кулаками не розмахують, а бійку ми програли. Вважаю це особистою поразкою і готовий нести відповідаль-

ність, але опускати руки не збираюся. Ми програли битву, а не війну. А війна – надовго. Тому краще перегрупувати сили і думати про новий наступ» [1, 2].

Для українського суспільства така позиція польської сторони стала своєрідним шоком, особливо враховуючи кількісний результат голосування: за резолюцію голосували 442 депутати, 0 – проти і лише 10 депутатів утрималися. По-суті, усі попередні напрацювання у площині узгодження і трактування спільної історії виявилися марними. Йдеться, наприклад, про багатолітній діалог науковців з питань узгодження трактування спільної історії, спільну заяву президентів України та РП «До порозуміння і єднання» від 21 травня 1997 р., відкриття президентами обох країн Л. Кучмою та А. Квасневським меморіалу українсько-польського примирення у с. Павлівка, що на Волині, у 2003 р., вироблення спільної візії щодо меморіалу орлят у Львові та відкриття тогочасними президентами В. Ющенком та А. Квасневським 24 червня 2005 р. на Личаківському кладовищі меморіалу загиблим воїнам Української Галицької Армії та «Меморіалу орлят» [2, 367], відкриття В. Ющенком та Л. Качинським 13 травня 2016 р. пам'ятника меморіалу загиблим українцям у с. Павлокома (РП), а 28 лютого 2009 р. президенти України та Польщі В. Ющенко та Л. Качинський беруть участь у вшануванні жертв міжнародного протистояння у роки Другої світової війни у Гуті Пеняцькій (Україна) [7, 65].

Польща у пострадянський період для України була не просто добросусідською державою, торгівельним партнером, а й стала партнером стратегічним, що означає поглиблення і розширення міждержавного співробітництва у політичній, економічній і гуманітарній сфері. Та саме гуманітарна сфера двосторонніх взаємин в останні роки виявилася найпроблемнішою. Першим тривожним сигналом стала червнева заява 2013 р. Сейму РП, яка продемонструвала, що сподівання української сторони на крапку у суперечках щодо подій на Волині 1943–1944 рр. даремні. Ще гостріше ця проблема постала у липні 2016 р.

Аналіз статистики та подій останніх років переконливо свідчить, що проблеми історичної пам'яті в українсько-польських стосунках загострюються і негативно впливають на двосторонні відносини. На підтвердження цього наведемо кілька прикладів.

Перший. Про різке загострення проблем історичної пам'яті і негативні зміни суспільно-історичних стереотипів свідчать так звані «війни на могилах» – плюндрування місць національної пам'яті. Як приклад наведемо хронологію за останні три з половиною роки.

2014 рік:

– квітень 2014 р. на греко-католицькому цвинтарі в с. Молодичі Ярославського повіту Підкарпатського воєводства знищено пам'ятник українській громаді села;

- березень 2014 р. осквернено символічну могилу вояків УПА у Грушовичах Ярославського повіту Підкарпатського воєводства;
- травень 2014 р. повторний акт вандалізму у Грушовичах;
- 2 липня 2014 р. у с. Вербиця Томашівського повіту Люблінського воєводства пошкоджено пам'ятний знак на увічнення українських жертв комуністичних репресій.

2015 рік:

- осквернено пам'ятний знак воякам УПА на горі Монастир біля с. Верхрати Любачівського повіту Підкарпатського воєводства;
- осквернено пам'ятний знак воякам УПА у с. Молодичі Ярославського повіту Підкарпатського воєводства;
- пошкоджено пам'ятний знак загиблим українцям у с. Радружі Любачівського повіту Підкарпатського воєводства;
- осквернено пам'ятний знак воякам УПА у с. Білосток Грубешовського повіту Люблінського воєводства;
- 27 травня 2015 р. пошкоджено пам'ятний знак на символічній могилі вояків УПА у Грушовичах Підкарпатського воєводства.

2016 рік:

- 5 березня 2016 р. частково знищено пам'ятник українській громаді у с. Молодичі Ярославського повіту Підкарпатського воєводства;
- 15 травня 2016 р. здійснено наругу над могилами українського військового кладовища у с. Пикуличах поблизу Перемишля;
- 9 жовтня 2016 р. члени ультраправої організації Obóz Wielkie Polski знищили пам'ятник на братській могилі вояків УПА у с. Верхрата Любачівського повіту Підкарпатського воєводства.

2017 рік:

- 8 січня 2017 р. у с. Гута Пеняцька Львівської області невідомими особами зруйновано меморіал загиблим полякам, споруджений у пам'ять особам, загиблим у ході каральної акції в роки Другої світової війни;
- 12 березня 2017 р. розмальовано червоною фарбою пам'ятники жертвам українсько-польського конфлікту у роки Другої світової війни у с. Підкамінь на Львівщині;
- 14 березня 2017 р. повторно сплюндровано пам'ятний меморіал полякам у с. Гута Пеняцька Львівської області.

Акти вандалізму у місцях національної пам'яті, безумовно, не додають позитиву у двосторонні міжнаціональні взаємини, а їхня зростаюча динаміка свідчить про загострення проблем історичної пам'яті в українсько-польських відносинах [9, 376–377].

Приклад другий. Восени 2016 р. у польський прокат вийшов скандальний художній фільм В. Смажовського «Волинь». У цьому сенсі запрошується щонайменше два висновки: загострення акцентів на складних та негативних сторінках спільної історії недалекого минулого та намагання однобічно і викривлено подати події часів Другої світової

війни на Волині, зокрема українсько-польський конфлікт. Постають і запитання: для чого це робиться і кому це вигідно? Ухвала Сейму Республіки Польща від 22 липня 2016 р. і вихід у жовтні 2016 р. фільму «Волинь» – два послідовні і дуже гучні акценти, зроблені польськими владцями та митцями на волинських подіях 1943–1944 рр., які свідчать про загострення проблем історичної пам'яті (принаймні з польського боку). Рейтинги фільму В. Смажовського, кількість глядачів, що переглянули його, і кількість переможних номінацій, які присуджені фільму «Волинь» у березні 2017 р., засвідчили, що проблема українсько-польського протистояння у роки Другої світової війни на Волині вийшла далеко за межі підручників і є загальносуспільною у РП. І це після того, як у цьому питанні ще в 2003 р., здавалося б, було поставлено крапку.

Фільм «Волинь» за своєю скандальністю і перекрученням історичних фактів претендує на лідерство у номінації «фільм, який негативно вплинув на міжнаціональні взаємини», тим не менше, за касовими зборами фільм побив усі рекорди РП за останні десять років [6], а отже, його подивилася значна частина польського суспільства. Наслідком прокату, згідно з польською статистикою, стало масове негативне сприйняття поляками спільної історії й українців та України як такої.

Ще одним наслідком такої державної політики є третій приклад: напади на українських студентів у Польщі. Одним з останніх випадків є побиття українських студентів у Жешуві 24 січня 2017 р. Згідно з інформацією польських правоохоронців, близько 15:30 українські студенти поверталися з навчання в гуртожиток. Дорогою їх зупинили п'ятеро молодих чоловіків і запитали студентів, звідки вони. Почувши відповідь, чоловіки поцікавилися, кому належить Львів – Україні чи Польщі. Потім нападники назвали студентів бандерівцями і побили їх. Незабаром поліція затримала п'ятеро підозрюваних, ними виявилися місцеві жителі віком від 18 до 20 років. Усі затримані визнали свою провину [11].

Напади відбуваються не лише на українських студентів, об'єктами відвертої агресії стають і українські заробітчани. 17 січня 2016 р. у містечку Кутно Лодзького воєводства місцеві неонацисти напали на українських заробітчан. Радикали атакували гуртожиток, вигукуючи гасла «Польща для поляків» та «Геть українців». Під руку нападників потрапили шестеро українців. Очевидці кажуть, що поляки увірвалися до приміщення та почали крушити все, що потрапляло під руку. Нападники були озброєні кастетами, камінням і ножами. Однак, українці відбили атаку, а хуліганів забрала поліція [10]. Наведені приклади є лише частиною із цілої низки схожих випадків. У Кракові, Перемишлі, Любліні та інших містах Польщі, особливо у східних воєводствах, за останні півтора–два роки такі прецеденти почастишали.

Четвертий приклад: обстріл Консульства РП у Луцьку. Сумно констатувати факт, що третіми силами влаштовуються різноманітні

провокації задля загострення українсько-польських взаємин, найгучнішим з яких в останній період є обстріл із гранатомета Консульства РП у Луцьку вночі 29 березня 2017 р. [4]. Невідомі обстріляли будівлю Генконсульства РП у Луцьку, як повідомили ЗМІ, судячи з величини отвору в даху, могли стріляти з гранатомета або іншого серйозного озброєння [5]. Голова МЗС України Павло Клімкін прокоментував цю подію «Обурений провокацією проти Генконсульства Польщі у Луцьку. Це підлість від тих, хто проти нашої дружби з РП» [3].

Наведені приклади вкрай негативно впливають на двосторонні українсько-польські відносини і міжнаціональні взаємини, ставлячи під сумнів напрацювання політичної та наукової еліти двох країн, ризикуючи ще більше ускладнити і загострити міжнаціональні протиріччя. Тому проблеми історичної пам'яті мусять лягти в основу виваженої державної політики обох сусідніх держав. Через позитивні приклади спільної історичної пам'яті, як то військові союзи і перемоги, економічне і політичне співробітництво слід шукати шляхи до примирення двох сусідніх народів. Конфліктні та трагічні сторінки історії при узгодженому і виваженому трактуванні можуть також слугувати об'єднавчим принципом, через усвідомлення трагізму і втрат, що мали місце у взаєминах українців і поляків. На політичних елітах обох країн, у першу чергу, лежить відповідальність за те, чи історична пам'ять народів стане шляхом до примирення, чи приводом для конфлікту!

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Грицак Я. Українсько-польські гуманітарні взаємини в 1991–2001 рр. шлях України та Польщі до прощення. *Новое время*. 29 липня 2016 р. С. 2.
2. Добржанський О. Еволюція суспільно-історичних стереотипів у свідомості українців та поляків на прикладі опіки над місцями національної пам'яті. *Україна-Польща: історичне сусідство. Матеріали міжнародної наукової конференції 19–20 травня 2017 р.* / Ред.кол.: Ю. А. Зінько, О. А. Мельничук та ін. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С. 365–370.
3. Клімкін прокоментував обстріл консульства у Луцьку. URL: <https://www.unian.ua/politics/1847694-klimkin-prokomentuvav-obstril-konsulstva-polschi-u-lutsku-fotoreportaj.html> – Назва з екрану.
4. Обстріл із гранатомета Консульства Польщі у Луцьку – це провокація «третьої сили» – польська реакція. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28398281.htm> – Назва з екрану.
5. Обстріл консульства у Луцьку: реакція України і Польщі. URL: <http://www.5.ua/polityka/obstril-konsulstva-u-lutsku-reaktsiia-ukrainy-i-polshchy-141840.html> – Назва з екрану.

6. Польський фільм «Волинь». URL: http://www.bbc.com/ukrainian/society/2016/10/161008_wolyn – Назва з екрану.
7. Стрільчук Л., Нінічук А. Питання історичної пам'яті у сучасних українсько-польських взаєминах. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: Історія*. Чернівці: Чернівецький університет, 2017. № 1. С. 63–68.
8. Стрільчук Л. В., Стрільчук В. В. Інституційні складові українсько-польського гуманітарного співробітництва. Луцьк: Волинські старожитності, 2013. 258 с.
9. Стрільчук Л. Проблеми історичної пам'яті в сучасних українсько-польських відносинах. *Україна-Польща: історичне сусідство. Матеріали міжнародної наукової конференції 19–20 травня 2017 р.* / Ред. кол.: Ю. А. Зінько, О. А. Мельничук та ін. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С. 373–378.
10. У Польщі група неонацистів атакувала гуртожиток із українцями. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/u-polschi-grupa-neonacistiv-atakuvala-gurtozhitok-iz-ukrayincyami-582779.html> – Назва з екрану.
11. У Польщі побили студентів з України. URL: <http://ua.korrespondent.net/world/3805255-u-polschi-pobyly-studentiv-z-ukrainy> – Назва з екрану.

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МІЖВОЄННОЇ ПРАЗЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ (1918–1939 РР.)

Зубко Ольга

The report provides material on understanding the historical memory of the Ukrainian interwar Prague emigration. The emigrant understanding of historical memory was based on the answers to two questions: «What exactly was to be remembered?» and «What could not be forgotten?». And if the answer to the second question was entirely concrete, then the answer to the first one was not so unambiguous.

Key words: *Ukrainian inter-war Prague emigration, historical memory, Czechoslovakia, 1918–1939.*

Програш національно-визвольних змагань 1917–1920-х рр. змусив вийти за кордон значну частину українців широкого соціального та політичного спектру, неоднакового рівня освіченості та професійної зайнятості. Це і уряди УНР–ЗУНР. Це і військові – як суто українські, так і мобілізовані до армій Денікіна та Врангеля. Це і військовополонені Першої світової війни. Емігрантами, внаслідок програшу, ставали й цивільні біженці, які втікали від воєнного лихоліття й більшовицького терору. До когорти емігрантів тих часів долучалися також і галицькі